

איש תחת כרמו

צאצאיהם של התימנים שנתנו לעמק הפסטורלי שבקצה עין כרם את שמו עומדים בפני עתיד לא ברור ותובעים צדק היסטורי | תמר הירדני

כל השממה הזאת תהיה טוסקנה, אבל העולים לא הסכימו לשמוע אפילו מלה. הרוחות התלהטו, וההמולה הגיעה לאוזניה של נזירה מהמנזר הרוסי אשר צפתה חודשים אחדים קודם לכן בקרבות שהתחוללו בעין כרם והייתה מלאת התפעלות מגבורתם של חיילי צה"ל הצעירים שלחמו על כיבוש הכפר. כששמעה מה קורה היא עלתה בעצבים לאוטובוסים ונתנה לסרבנים על הראש:

לא התאפקתי ואמרתי להם שאין הם ראויים לזכרם של חיילי ישראל שנפלו בקרב בסביבה זו. אין הם ראויים למקום הקדוש לנוצרים ויהודים גם יחד, וצר לי עליהם שאין הם יודעים להעריך את טיבו וחנו של המקום הזה (רחל ינאית בן-צבי, 'ילדינו ממזרח וממערב – כפר הנוער עין-כרם', עמ' 26).

הנזירה פגשה ברחל ינאית בן-צבי – שבאותם רגעים ממש עמדה במקרה ליד המעיין ושרטטה את גבול החלקות בכפר הנוער שתכננה להקים על אדמות הכפר הנטוש – וסיפרה לה את שאירע. רחל ינאית ניגשה לברר מה קורה ועמדה נדהמת:

התמונה שנגולה לעיניי הייתה מחרידה. ראיתי אוטובוסים דחוסים

הקהל הישראלי נוהר בהמוניו בסופי שבוע אל בתי הקפה המקומיים ומסמן וי מרוצה על אוויר הרים צלול כיון וריח אורנים. המנזרים והכנסיות קורצים פחות לציבור הדתי, שלא תמיד מודע לפיניות החמד האחרות בכפר. לא פלא שבכל פעם שמסעדה כשרה מנסה להרים ראש בעין כרם, היא נסגרת בקול ענות חלושה אחרי תקופת הרצה מוגבלת שבה הלקוחות המרכזיים היו ילדיה של המלצר.

לא יורדים כאן

תושבי הכפר ברחו מעין כרם במלחמת העצמאות, והבתים נותרו ריקים במשך חודשים אחדים עד שבדצמבר 1948 נפל דבר: המוסדות המיישבים החליטו בעיצומה של המלחמה לשכן בנכסים הנטושים עולים חדשים, מפונים ושאר נטולי כתובת. על פניו מדובר היה ברעיון מוצלח, ואפשר שאילו כל זה קרה היום המשוכנים היו מנשקים בדמעות תודה את הדונם פלוס שתי טראסות שהוצעו להם. אלא שהעולים הראשונים ונספחיהם, שהובאו בשני אוטובוסים מקרטעים לביתם החדש בירושלים, סירבו לרדת מהאוטובוס. הם טענו בכעס שלא ייתכן לזרוק אותם באמצע השומקום הזה בהרים, בתוך כפר ערבי נטוש, מבודד ופרימיטיבי, ועוד להעז לקרוא לזה 'ירושלים'. פקידו הסוכנות ניסו לשכנע אותם שיום אחד

לאן נוסעים?

עמק התימנים

עמק עם סיפור ייחודי בשכונת עין כרם שבמערב ירושלים

ע

ין כרם הפכה בשנים האחרונות לטוסקנה של ירושלים בזכות נופי הפרא הירוקים,

הסמטאות הציוריות, הפרות בבוסתנים וההרגשה שרק חסר פה דיוטי פרי. ביום ובלילה נצפים בה גדודי תיירים המשוטטים מצועפי עיניים בין השבילים ומצלמים סלפים נרגשים על רקע המעיין העתיק שנחשב אפילו לקדוש. הכפר הערבי הזה, שניטש ב-1948 והודבק לירושלים על תקן שכונה, ידוע בעיקר בשל המנזרים והכנסיות שבו.

הפליטים שהובאו לכפר אחרי מלחמת העצמאות ראו כפר נידח רחוק מהעיר ולא פנינה תיירותית. עין כרם בשנות הארבעים מאוסף ספריית הקונגרס

העולים הראשונים שהובאו בשני אוטובוסים מקרטעים לביתם החדש בירושלים סירבו לרדת מהאוטובוס באמצע השומקום בתוך כפר ערבי נטוש, מבודד ופרימיטיבי

וירד מהאוטובוס כשהוא מושך אחריו את משפחתו. נחוש בהחלטתו כרע בוטל על ברכיו, נישק את האדמה והחל לגלוש במורד הכביש לחפש בית. אותו חוש כיוון בעייתי שהוביל את אבות אבותיו לקצה הנידח ביותר של חצי האי ערב הוא כנראה זה שהנחה את בוטל הכי רחוק מהמעייין שבלב הכפר, וכך הגיעו המשפחות התימניות הראשונות לעמק שייקרא לימים 'עמק התימנים'. יושבי האוטובוס השני לא התרשמו מהתימניאדה המתרחקת, וסופם שהוחזרו על ידי פקידי הסוכנות המעוצבנים לירושלים ושוכנו במעברת האזבסטונים בשכונת קרית היובל. שלום בוטל ובני משפחתו השתקעו בבית שבעמק, התארגנו, הוסיפו מטבח, עשו רמונט והסתדרו. בחודשים הבאים פקדו את עין כרם אינסוף אוטובוסים עמוסי עולים חדשים מהסוג העקשן פחות. אלה ירדו איפה שהורידו אותם ונכנסו בזה אחר זה, ולעתים משפחות אחדות יחד, לבתי הכפר הנטושים.

בעולים שצעקו בקולי קולות כי הפקידים הטעו אותם, ובמקום להובילם לירושלים כפי שהבטיחו הביאו אותם למקום נידח זה. הם לא רצו לצאת מהאוטובוסים. פקידי הסוכנות היו רגוזים ונבוכים. אחד מהם ניסה להסביר להם שעין כרם אינה אלא פרוור של ירושלים, חלק בלתי נפרד ממנה. פקיד אחר איים שיחזיר אותם אל המחנות אשר מהם באו. התשובה הייתה צווחות בערבית ובצרפתית שמשמעותן אחת – לא ירדו מהאוטובוסים (שם, עמ' 26-27).

היא ניסתה לתווך ולשכנע, אבל שום דבר לא עזר.

בעקבות משפחה אחת

אפשר שהלחץ הזה עזר מעט, שכן אחרי שעות באוטובוס המחניק התגלה בקיע ראשון בחומת ההתנגדות: קשיש תימני אחד בשם שלום בוטל קם ממקומו, הפטיר מלמולים זועמים

ארזתם לבד?

◀ בימי הכפר הערבי היה פער נדל"ני ברור בין הבתים שבמעמק, שלימים התיישבו בו העולים מתימן, לבין הבתים שבמרכז עין כרם. הנוסחה הייתה: ככל שהבית רחוק יותר מהמעיין שבלב הכפר, כך השתנמך הערך שלו עד למפלס הנביעה. הנוסחה הייתה בסך הכל הגיונית, בהתחשב בכך שהמעיין – שנתן לכפר את שמו – היה מקור המים היחיד בכפר כולו.

◀ שלום בוטל, ראשון המתיישבים היהודים בעמק התימנים, זכה שה' יפנק אותו בבן זקונים מאשתו הרביעית כשהיה בן תשעים, אבל הוא פינק אותו קצת פחות כאשר חודשים אחדים לאחר שהתמקם בעין כרם, בעת שסיקל עם בני משפחתו אבנים בגינת הבית, התפוצץ רימון ישן שהיה חבוי באדמה ופצע קשה את אשתו, את בנו בן ה־15 ואת בתו בת הארבע. החבורה כולה החלימה בחסדי האל ושלום עצמו נפטר בשיבה טובה בגיל 105 שנה בביתו שבעין כרם.

ו'עמק התימנים'. סמטה נוספת, תלולה במיוחד, חיברה את שתי חברותיה אל מעלה הכפר והיא נקראת עד היום 'מדרגות גן עדן', שם המתאים באמת רק למי שיורד בהן. בין המשפחות שהצטרפו לעמק התימנים היו יעיש, חבה, גיאת, סעדי, חרפוף וגיאר. כל משפחה קיבלה מהסוכנות סל קליטה בדמות שתי עזים, שתי תרנגולות ותעודה המאשרת בשמחה שמותר להן לקיים משק ביתי זעיר. הניסיון התעסוקתי של רוב התימנים היה אז קרוב יותר לצורפות ולרקמה, אבל איש לא חשב להעניק להם הכשרה חקלאית והם החליטו שלא להתכייין על זה. עד מהרה הפכו

הבוסתנים חזרו לפרוח, הצרכנייה שקקה, ובסוף 1949 כבר התגוררו בעין כרם למעלה מאלף עולים מהבלקן, מצפון אפריקה, מתורכיה ואף ניצולי שואה מאירופה. רוב העולים התגוררו בערבוביה בכל רחבי הכפר, אולם שלום בוטל לא ידע שבמסלול האקראי שבו צעד עם משפחתו באותו יום גורלי הוא סלל נתיב שימשוך אחריו עוד רבים מבני עדתו דווקא אל 'עמק התימנים'. רוב התימנים יושבי העמק הגיעו במהלך 1949 והתקבלו בצהלולים ובכיבוד ג'עלה על ידי השכנים. הם השתכנו אחר כבוד בבתים – ובמקרים טובים פחות באורות ובדירים – לאורך שתי הסמטאות בעמק, 'דרך שורק'

מודיעין שלום

איפה לאכול

עין כרם המתוקה

מבוא השער 3
כשר, חלבי, 077-4460160

עוד באזור

מנזר האחיות ציון

האורן 23
כניסה בתשלום סמלי, 02-6415738

יד ושם

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה
כניסה חופשית, 02-6443400

מוזאון הרצל

הר הרצל
כניסה בתשלום, 02-6321515

שביל הצוקים

מסלול רגלי מהר הרצל לעין כרם

שתאפשר לתושבי עמק התימנים להשיג סוף סוף את הבעלות הנכספת על אדמותיהם, אלא שבינתיים עזריה את הכנסת והעסק תקוע. מה יקרה בסוף? איש לא יודע. בינתיים בואו לעמק התימנים, לטפו את עדרי העזים שעדיין רועות שם וקוו שהצדק יעשה. ם

תמר הירדני

מוסמכת החוג ללימודי ירושלים וארץ ישראל במכון שכטר, מורת דרך, מדריכה ביד יצחק בן-צבי, חוקרת ירושלים וסופרת ילדים

דמי מפתח, לא חוברו למערכת המים, והמרחק מהמעייין – מקור המים היחיד בשכונה – היה ניג'וז עצום. מיותר לציין כי לא הותקנה בעמק מערכת ביוב והתושבים נאלצו להסתדר עם בורות ספיגה. רק בשנות השישים נזכרה עיריית ירושלים לחבר את עמק התימנים לצינור המים המרכזי, אבל מע"צ שכחה מהם לגמרי. ב-1974, אחרי שנאשו כליל, סללו התימנים את כביש הגישה לעמק על חשבונם. שנים אחדות אחר כך הם נאשו גם מחברת החשמל וקנו בכספם טרנספורמטור שגאל אותם מאור הנרות הרומנטי.

בשלהי שנות השבעים ביקשו תושבי עין כרם כולה לרכוש את הבתים שבהם התגוררו בדמי מפתח מאז שעלו ארצה. ב-1981 ניסחה המדינה את 'הסדר עין כרם' שאפשר לתושבים לממש את זכויותיהם בנכסים תמורת פרוטות ולקנות את האדמה בשווי של כעשרים אחוז מערכה. באותה עת החלה קרנה של עין כרם לעלות משכונת ספר מוזנחת לשכונת יאפים נחשקת, ובעלי הזכויות הסתערו על כל חלון ודלת בכפר. אולם התימנים בעמק לקחו את העניינים בנחת, וכשניסו לאחר שנים אחדות להשלים את העסקה הם גילו לתדהמתם שעמק התימנים הוגדר בינתיים 'שטח ציבורי פתוח', ומשמעות הדבר שאסור לבנות בו דבר וגם לא לקנות בו בית. ההגדרה החדשה הפכה את התימנים לפולשים בבתיהם, שכן בשטח ציבורי פתוח אסור לגור, אלא אם כן אתם לטאה. צווי פינוי הוצאו נגד התושבים, והם מנהלים מאז מאבק איתנים ברשות מקרקעי ישראל. בנים חוששים לעקור מבתי הוריהם שמא תאבד המשפחה את הזכות על הבית.

בראשית 2018 גייסו התושבים לעזרתם את חברת הכנסת הירושלמית רחל עזריה, שהצליחה להחתים 61 מחברי בית המחוקקים על הצעת חוק

מבין העולים מתימן היו מי שנענו לאתגר והתיישבו בכפר הנטוש למרות הקשיים והפניית העורף של הרשויות. עולים מגיעים לעין כרם צילום: ילם ואן דה פול

רבים מהם לרועי צאן, לעושי גבינות ולמומחים לחביתות עין. העמק היה לכר מרעה פורה עבור עדרי העזים, והתימנים נהנו מיבולי הזיתים, הגפנים והתאנים שהותירו אחריהם בעלי הבתים הראשונים.

קצה העולם בעיר הבירה

למרות התיאור הפסטורלי, החיים בעמק התימנים היו זיפת שאין כמוהו. בחורף 1950, שהיה קר להחריד, מתו כל התרנגולות. כל הגעה לצרכנייה, לקופת חולים, לבית הספר ואפילו סתם לתחנת האוטובוס דרשה טיפוס מייגע ב'מדרגות גן עדן' במעלה ההר. הבתים, שעליהם שילמו התושבים לעמידר